

Dan, Mihail

Negustori clujeni pe piața Cracoviei la sfârșitul sec. al XVI-lea

In: *Otázky dějin střední a východní Evropy*. [l.]. Hejl, František (editor).
Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1971, pp. 105-119

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120756>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MIHAIL DAN (CLUJ)

NEGUSTORI CLUJENI PE PIAȚA CRACOVIEI LA SFÎRȘITUL SEC. AL XVI - LEA

Dacă pentru piața regională a Cracoviei dispunem azi de cercetarea serioasă a lui Jan Małecki,¹ iar pentru relațiile Cracoviei cu alte orașe polone putem aminti, de pildă, studiile aceleiași închinat relațiilor comerciale dintre Cracovia și Gdańsk în sec. XVI,² pentru urmărirea legăturilor de comerț dintre Cracovia și țările vecine, din sud (Cehia, Slovacia, Ungaria, Transilvania) literatura istorică ne-a furnizat doar date întîmplătoare. În acest sens putem aminti lucrarea mai veche a lui Divéky A. despre relațiile comerciale ungaro-polone,³ cea a cercetătoarei poloneze Krystyna Pieradzka despre comerțul Cracoviei cu Ungaria în sec. XVI,⁴ sumarele mențiuni din studiul lui Fr. Kavka, închinat pătrunderii produselor textile cehe și slovace în țările române,⁵ considerațiile referitoare la comerțul Clujului cu Cracovia, în anul 1599 din monografia lui S. Goldenberg dedicată Clujului,⁶ cercetările istoricilor cehi și slovaci František Matějek,⁷ František Hejl⁸ și Pavol Horvath,⁹ ca și studiul lui Jan Małecki despre comerțul exterior al Cracoviei în sec. XVI.¹⁰

¹ *Jan Małecki*, *Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI wieku*. Warszawa 1963.

² *Id.*, *Przyczynek do dziejów handlu Gdańska w drugiej połowie XVI wieku (Związki handlowe z Krakowem)*, în: *Studia gdańsko-pomorskie*. Gdańsk 1964, p. 28-43; *id.*, *Związki handlowe miast polskich z Gdańskiem w XVI i pierwszej połowie XVII wieku*. Wrocław-Warszawa-Kraków 1968 (pentru Cracovia: p. 130 și urm.).

³ *A. Divéky*, *Felső-Magyarország kereskedelmi összeköttetése Lengyelországgal főleg a XVI-XVII században*. Budapest 1922.

⁴ *Kr. Pieradzka*, *Handel Krakowa z Węgrami w XVI. stuleciu*. Kraków 1935.

⁵ *Fr. Kavka*, *Český a slovenský obchod s textilními výrobky v rumunských zemích (do poloviny 17. století)*. Praha 1957 (zvláštní otisk ze *Sborníku historického*, V).

⁶ *S. Goldenberg*, *Clujul în sec. XVI. Producția si schimbul de mărfuri*. București 1958.

⁷ *Fr. Matějek*, *K dějinám českého obchodu v oblasti haličsko-karpatské koncem 16. století (Krakov jako tranzitní středisko českého zboží)*, în: *Slovanské historické studie*, III, 1960, p. 185-214.

⁸ *Fr. Hejl*, *Městský archiv v Krakově a jeho význam pro studium česko-polských*

Indeosebi, pînă de curînd,¹¹ pînă la studierea de către noi a registrelor vamale ale Cracoviei de la sfîrșitul sec. XVI, legăturile comerciale ale Transilvaniei cu marele centru comercial din Malopolska au rămas aproape complet necunoscute istoriografiei noastre. Nestudierea registrelor vamale (Księgi celne) ale Cracoviei a făcut ca unii istorici (Lucja Charewiczowa,¹² Fr. Kavka¹³) să susțină că legăturile comerciale dintre Cracovia și Transilvania au fost intermediare de Lvov sau de orașele slovace. Această presupunere este însă infirmată de numeroasele nume de negustori transilvăneni din Cluj, Oradea, Satu Mare, Baia Mare, Turda, Dej etc., care au mers și au cumpărat direct de pe piața Cracoviei felurite mărfuri poloneze sau de import ori au dus acolo produsele economiei ardelenene.

Se pune întrebarea: de ce negustorii cracovieni nu veneau la Cluj pentru a importa produsele ardelenene, așa cum negustorii clujeni mergeau și neguțătoreau pe piața Cracoviei.¹⁴ Răspunsul la această întrebare trebuie căutat pe de o parte în dreptul de depozit al diferitelor orașe (Lvov, Lublin), care împiedica pe negustorii din Cracovia să meargă dincolo de aceste orașe în direcția altor țări,¹⁵ iar pe de altă parte, în raporturile de clasă din Polonia epocii. Secolul al XVI-lea este epoca unei intense dezvoltări economice a Poloniei, atît sub raport industrial, cît și comercial. Ca toate țările de la răsărit de Elba, ea exportă mari cantități de produse agricole (cereale, plante tehnice), produse animale, lemne etc. în apus, unde dezvoltarea forțelor de producție necesita o tot mai mare cantitate de materii prime, ce vin în Apus din partea răsăriteană a Europei, economicește complementară. Exportul acesta de materii prime îl face însăși șleahta prin Gdańsk, căutînd să-și asigure mereu, ca una ce deținea puterea politică, felurite privilegii și avantagii politice în domeniul exportului. În ce privește importul Poloniei din țările apusene el consta din produse manufacturate: postav, pînză, țesături, mătăsuri, dantele, bijuterii, vinuri scumpe, importate pentru a satisface trebuințele de lux, pompă și trai bun ale șlehtei și magnaților. Șleahta avea interesul să cîștige cît mai mult la export, dar totodată era interesată să cîștige și din import

a slovensko (uhersko)-polských vztahů od konce 15. do konce 18. stol., în: Sborník Matice moravské, 79, 1960, p. 288–290; *Fr. Hejzl*, Český obchod na krak. trhu po Bílé hoře, SPFFBU, C 8, 1962, p. 228–250.

⁹ *P. Horváth*, Obchodné styky Levoče s Poľskom v druhej polovici 16. storočia, în: Historické štúdie, I, 1955, p. 105–145; id., Príspevok k obchodným stykom východoslovenských miest s Poľskom a Sedmihradskom v 16.–17. storočí, în: Nové obzory, VII, 1965, p. 131–142.

¹⁰ *J. Malecki*, Handel zewnętrzny Krakowa w XVI. wieku, Kraków 1960 (Extras din Zeszyty naukowe Wyższej szkoły ekonomicznej w Krakowie, 1960, nr. 11, p. 73–152).

¹¹ *M. Dan*, Din relațiile comerciale ale Transilvaniei cu Polonia la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Produse textile importate de clujeni de la Cracovia, în: Omagiu lui P. Constantinescu-Iași, cu prilejul împlinirii a 70 de ani, București 1965, p. 289–294; id., Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne au XVIe siècle, în: Revue Roumaine d'Histoire, VII, 1969, nr. 3, p. 621–634.

¹² *L. Charewiczowa*, Handel średniowiecznego Lwowa. Lwów 1925, p. 89–95.

¹³ *Fr. Kavka*, o. c., p. 44.

¹⁴ Pentru prezența sporadică și în număr redus a negustorilor poloni pe piața Transilvaniei vezi *M. P. Dan*, Le commerce de la Transylvanie avec le Pologne au XVIe siècle, p. 628–630.

¹⁵ Cf. *J. Malecki*, Handel zewnętrzny Krakowa w XVI. w., p. 86–87.

beneficiind de prețuri mai reduse la numeroase mărfuri importate de care avea nevoie. În acest din urmă scop politica ei egoistă de clasă s-a exprimat prin aceea că — între altele — șleahta polonă a impus la seimul din Piotrków din 1565 hotărârea prin care negustorilor poloni li se interzice de a merge în străinătate ou mărfuri polone ori pentru a aduce de acolo în Polonia mărfuri străine, permițându-se numai negustorilor străini să vină cu mărfuri în Polonia să le desfacă aici și să ducă de aici tot felul de mărfuri.¹⁶ Cu toate că, pentru a-i acorda o ușoară compensație negustorimii, dieta din Piotrków a confirmat orașelor privilegiile lor cu privire la dreptul de depozit, totuși interesele negustorilor au fost serios lezate prin interdicția de a depăși frontierele regatului.¹⁷ Prin această măsură șleahta urmărea atragerea în țară a negustorilor străini care aici plăteau în monedă bună¹⁸ și prin venirea cărora în mare număr și cu multă marfă se provoca un joc liber al concurenței de pe urma căruia beneficia în primul rînd șleahta. Interzicerea pentru negustorii poloni de a merge peste graniță s-a născut din dorința șleahței de a evita ca negustorii poloni să fie mijlocitori exclusivi ai raporturilor comerciale cu străinătatea, deoarece negustorii poloni trebuiau să plătească peste hotare, pentru mărfurile achiziționate, potrivit prețurilor de pe piețele de acolo, ceea ce ducea la scumpirea mărfurilor importate. Șleahta spera că prin atragerea în Polonia a negustorilor străini face prețurile mărfurilor în Polonia independente de prețurile piețelor străine și supuse reglementării locale (taxe vamale, tarif de prețuri, taxațiuni etc.). Era o măsură care în aceași timp urmărea să apere moneda polonă prin ieșirea a cît mai puțini bani din țară. Măsura urmărea într-un cuvînt ca prețurile mărfurilor importate din străinătate să fie mai accesibile nobilimii. Dar în implicațiile ei măsura lovea în interesele negustorilor, ale orașelor, a căror dezvoltare o va frîna cum o va dovedi mai ales secolul următor.¹⁹

În aceste condițiuni se explică de ce la sfîrșitul sec. XVI la Cracovia abundă negustorii străini: ruși, lituani, greci, venețieni, silezieni, nemți, cehi, moravi, evrei, armeni, englezi și alții și de ce, alături de ei, apar și numeroși clujeni și orădeni, care vin cu mărfurile lor la Cracovia, de unde se întorc acasă cu altele.

De fapt, interdicția nu a fost traducă în viață dintr-o dată și așa se explică totuși prezența negustorilor poloni în Silezia, Moravia, Austria²⁰

¹⁶ Adam Szelągowski, Pieniądz i przewrót cen w XVI i XVII wieku w Polsce. Lwów 1902, p. 83—85; S. Arnold—I. Michalski—K. Piwarski, Historia Polski od połowy XV. w. do r. 1795. Warszawa 1955, p. 61—63; Historia Polski, I, 2, pod redakcją Henryka Lowmiańskiego, Warszawa 1957, p. 140—141.

¹⁷ Cf. A. Szelągowski, o. c., I. c.

¹⁸ La sfîrșitul sec. XVI moneda polonă se depreciase mult. Dar la sfîrșitul sec. XVI vin și bani străini cu o foarte scăzută valoare, bătuți în Țările de Jos sau în alte țări apusene (A. Szelągowski, o. c., p. 166). Dificultățile monetare se reflectă în măsurile luate atunci de Sigismund III Wasa (ibid., p. 167—190). Moneda ungurească — dovadă valoarea florinului polon față de cel ungar — are încă un curs ferm la sfîrșitul sec. XVI.

¹⁹ A. Szelągowski, o. c., p. 87—89; P. Arnold—I. Michalski—K. Piwarski, o. c., p. 66—67; cf. și B. Zientara, Dzieje małopolskiego hutnictwa żelaznego XIV—XVII w., Warszawa 1954, p. 186—187.

²⁰ R. Rybarski, Handel i polityka handlowa Polski w XVI. stuleciu, t. I, Rozwój handlu i polityki handlowej. Poznań 1928, p. 217—218.

și — deși foarte puțini — și în Transilvania, în ultimele trei decenii ale secolului al XVI-lea.²¹ Dar acestea sînt excepții de la regulă.

Din cît putem urmări în registrele vamale cracoviene²² rezultă că negustorii transilvăneni care veneau cu mărfuri la Cracovia le aduceau de multe ori pe seama unui anume negustor. De exemplu, în 1597, negustorul clujean Mihail Luther a adus vin și mied ardelean pentru Malcher Tylis, civis Cracoviensis; iar în 1600 s-a adus vin din Transilvania negustorului polon Stanislav Wiatro civis Clepardiensis (din Kleparz), ceea ce dovedește strînsele legături dintre negustorii clujeni și cei cracoveni, împiedicați să se aprovizioneze singuri dincolo de frontieră.²³

Cînd vorbim de negustorii clujeni la Cracovia ne gîndim în primul rînd la negustorii veniți acolo cu afaceri și care după un interval de timp au revenit acasă cu carele încărcate de mărfuri, iar în al doilea rînd, la meșteșugarii — totodată și negustori — clujeni, care s-au stabilit definitiv la Cracovia, obținînd indigenatul.

Prima categorie este, firesc, cea mai numeroasă. Din datele pe care ni le oferă registrele vămii din Cracovia pentru anii 1592—1595, 1597 și 1599 și registrul tricesimal clujean din 1599,²⁴ rezultă că în acești 6 ani au cercetat Cracovia un număr de 61 de clujeni amintiți în total de 93 de ori la import și de 6 ori la export, ultimele poziții revenind toate negustorului Mihail Luther. Unii dintre negustorii clujeni sînt înregistrați de mai multe ori. Așa, pomenitul Mihail Luther e trecut în registru de 12 ori: 1 dată în 1593, de 5 ori în 1595, de 5 ori în 1597, și 1 dată în 1599, alții apar de 4, 3, ori 2 ori, dar marea majoritate (42) a negustorilor clujeni sînt amintiți doar o singură dată. După numele și pronumele negustorilor urmează indicația: Kolozwaru, dar, cum uneori nu se indică localitatea, e probabil că și alți negustori erau tot din Cluj. O singură dată în afară de precizarea localității se notează *kramarz*, adică prăvăliaș, boldaș, ceea ce indică sigur un negustor de mărunțișuri. Este vorba de negustorul clujean Valanti, care în 6. IV. 1593 aduce la Cluj dantele, voal, cuțite și pînză de Cracovia, ață, centuri în valoare vamală de 28 mărci,²⁵ dar care în 1592 cumpărase de 111 mărci.²⁶

Se pune întrebarea: toți clujenii trecuți în registrele vamale cracoviene sînt negustori sau unii din ei sînt meșteșugari veniți să-și desfacă mărfurile în Slovacia și trecuți apoi pentru cumpărături la Cracovia? Din analiza datelor registrelor vamale cracoviene pare a rezulta că în toate cazurile avem de a face cu negustori, întru cît nu am întîlnit nici un caz în care

²¹ În 1557 la Bistrița negustorul armean din Liov, Iwachko (Arh. Stat. Cluj, arh. Bistriței nr. 24, Turda, I. VI. 1557); în 1578 negustorul și meșteșugarul polon Gheorghe *pellifex* (blănarul) (*ibid.*, nr. 140, 22. XII. 1578); *Sprawozdanie z poszukiwań na Węgrzech, Kraków 1919*, p. 128, nr. 380.

²² Registrele vămii din Cracovia se află în acest oraș la Wojewódzkie Archiwum Państwowe (WAP), księgi celne, Mss. nr. 2116 (1592), 2117 (1593), 2118 (1594), 2119 (1595), 2120 (1597), 2121 (1599), 2122 (1600). Toate informațiile privind piața Cracoviei sînt luate din aceste registre, din manuscrisele indicate la anii respectivi.

²³ Negustorii poloni nu puteau merge în Ungaria sau Transilvania după vin (*Volumina legum*, II, f. 973, anul 1578; cf. și *Franz Joseph Jekel*, *Pohlens Handelsgeschichte*, I, Wien und Triest 1809, p. 172).

²⁴ Arh. Stat. Cluj, arh. orașului Cluj, Socotelile orașului Mss. 8, XIV (1599).

²⁵ WAP, Cracovia, Księgi celne, Mss. 2117 (1593), fol. 106 v.

²⁶ WAP, Cracovia, Księgi celne, Mss. 2116 (1592), fol. 71 v.

să se înregistreze exclusiv materie primă (de ex. mătase, metale, chimicale, piei) și unelte de producție, așa cum ne-am aștepta în cazul meșteșugarilor.

Totuși în unele cazuri știm precis că unii din negustori se îndeletniceau și cu meșteșugul. Așa de pildă, Filstich Petru, care importa în 1599 de la Cracovia diverse mărfuri (postav de Breslau, de Lemberg, granat, pînză de Biecz, lămîi, untdelemn, piper, zahăr, pălării, mănuși etc.) se îndeletnicea și cu aurăria²⁷ și poate cazul său să fi fost și al altora.

Dacă am încerca o clasificare a negustorilor în categorii: mari, mijlocii și mici, încercarea ar fi nu numai temerară, dar și neștiințifică, întru cît numai pe baza datelor referitoare la traficul comercial clujeano-cracovian între 1592—1599 nu putem hotărî care negustor este mare și care este mic. Pentru aceasta ar fi necesară cunoașterea activității lor comerciale la import și export și în raport cu alte centre comerciale în perioada de timp respectivă. Or, în afară de datele registrelor cracoviene, nu dispunem de informații privind activitatea lor comercială în raport cu alte localități străine (Viena, Lemberg, Košice, Belus etc.) decît pentru anul 1599 (Registrul tricesimal clujean).

În afară de aceasta, se mai adaugă o dificultate: nu toți negustorii au notate consecvent valorile vamale ale mărfurilor ce le importă. Prin urmare, o ierarhizare a negustorilor clujeni nu poate fi, în aceste condiții, decît cu totul relativă.

Totuși se pot desprinde ca negustori, caracterizați ca atare și ou o activitate comercială mai înfloritoare în cadrul traficului clujeano-cracovian 24 de persoane, printre care amintim pe Mihail Luther, Andras Baychel, Petru Filstich,²⁸ Laurențiu Schmelczer, Hans Schmidt, Gaspar Masswander, Janosz Pakos, Benedict Bornemisa, Stefan Lang, Janusz Schieb, Lőrincz Teleki, Hanus Vaitel, Janusz din Cluj, Ștefan din Cluj, Valanti etc.²⁹ Sub raport numeric ei reprezintă 39,34 % din totalul negustorilor clujeni care apar pe piața Cracoviei în ultimii ani ai sec. XVI. Valorile vamale ale mărfurilor pe care acești 24 de negustori clujeni le importă de la Cracovia sau le exportă la Cracovia se ridică la suma totală de circa 10 506 fl. 41 d. ung.,³⁰ ceea ce raportat la totalul traficului import-export în sumă globală de ± 18 148 fl. 88 d. ung.³¹ reprezintă circa 57,89 %. Prin urmare dacă negustorii clujeni care încheie la Cracovia tranzacții comerciale de mai mică valoare sînt mai numeroși (37, adică circa 60,66 %), sub raportul valorilor vamale ei nu reprezintă decît 42,11 %. Așadar, comerțul Clujului cu Cracovia la sfîrșitul sec. XVI este mai mult un comerț efctual de negustorii cu mai mari posibilități bănești, deși este suficient de mare și numărul celor care încheie afaceri mai mici și ai căror contribuție la importul cracovian al Clujului este relativ importantă.

Deși — după cum am spus — este greu să precizăm, pe baza datelor de

²⁷ Cf. S. Goldenberg, Clujul în sec. XVI, București 1958, p. 107.

²⁸ În registrul vamal cracovian, Mss. 2121 (1599), fol. 50 scris, greșit: Floster.

²⁹ Vezi WAP, Cracovia, Księgi cełne, passim.

³⁰ Calculele se bazează pe datele spicuite din Księgi cełne Krakowskie și pe convertirea mărcilor polone în florini poloni la cursul 1 marcă = 48 fl. și a florinului polon în florin ungar la cursul 30 gr. pol. = 66 d. ung.

³¹ Calculul s-a făcut prin adăugarea valorilor vamale trecute la fiecare negustor.

care dispunem, structura socială a negustorimii clujene, care activează în cadrul traficului comercial clujeano-cracovian și este atestată se piața Cracoviei, totuși se pare că numărul celor care se îndeletniceau exclusiv sau în paralel și cu comerțul era destul de însemnat în Clujul de la sfârșitul sec. XVI. Intr-a-devăr, dacă la cei 61 de clujeni pomeniți mai sus ca întreținând relații comerciale cu Cracovia, mai adăugăm un număr de alte 72 persoane, care sînt amintite³² ca întreținând relații comerciale cu Viena, Liov, Belus, Moldova sau cu orașele din țară (Carei, Oradea, Zalău, Baia Mare, Satu Mare), avem consemnat la Cluj în ultimul deceniu al sec. XVI un total de 133 persoane, care se îndeletnicesc cu traficul de mărfuri, dacă — evident — toate cele 72 de persoane atestate în registrul tricesimal clujean din 1599 vor fi fost din Cluj și nu și din orașele transilvănene pomenite mai sus spre care, potrivit registrului, unii din ei duc mărfuri din Cluj.

Fără îndoială că ar fi exagerat să presupunem că toate cele 133 de persoane pot fi caracterizate ca negustori cu o activitate comercială continuă și susținută, întru cît valorile vamale trecute în dreptul unora din ele — așa cum rezultă din registrul tricesimal clujean — abia se ridică la cîteva zeci de dinari. Este vorba mai degrabă de simpli precupeți cu o activitate comercială redusă și de caracter mai mult local³³ sau de persoane particulare care desfășoară doar întîmplător o activitate comercială. În lumina acestor considerațiuni, chiar dacă admitem caracterul mixt meșteșugăresc-comercial al Clujului la sfârșitul sec. XVI, balanța va fi înclinat spre meșteșugari, a căror forță economică se reflectă, de altfel, și în forța lor politică în cadrul Clujului epocii. Ca atare, pare justă afirmația că pe atunci, la Cluj „numărul negustorilor de profesie era încă redus“³⁴ și că a treia diviziune socială a muncii nu ajunsese încă prea departe în Clujul din ultimii ani ai sec. XVI.

Din datele furnizate de registrele vamale rezultă că în rîndurile negustorilor clujeni care făceau comerț cu Cracovia la sfârșitul sec. XVI nu se ajunsese la o strictă specializare. Toți cumpărau de toate. Totuși există o mică deosebire, care se descifrează printr-o analiză atentă a registrelor vamale cracoviene și anume: în timp ce toți negustorii cumpără postavuri și pînzeturi felurite, coloniale, pălării, cuțite, hîrtie, papuci, mănuși, fețe de masă, dantelă, perdele, ace, curele, ciorapi, inele, sticlă, geamuri, șofran, heringi etc., cei „mari“, — pe lîngă faptul că achiziționează postav și pînzeturi în cantități mai mari și de calitate mai bună (Lunski, Fainlundisz, de Köln, de mătase atlas, damasc etc.) — aduc la Cluj și mărfuri ce nu figurează în general în stocurile celor „mici“. Ei importă în exclusivitate și în mari cantități: puști, plumb, alaun, miniu, cositor, sulf, tablă zincată,

³² Arh. Stat. Cluj, SOG. XIV/8, Registrul de tricesimă din 1599.

³³ Pentru comparație amintim că în orașul Nowy Sącz din Malopolska, centru cu o vie activitate comercială, între 1598–1656 — în mai bine de o jumătate de veac — la o populație de circa 5000 de locuitori au fost abia vreo 60 de negustori (*Jan Syganski, Historya Nowego Sącza...*, p. 138). Or, este exclus ca Clujul la eproximativ 7500 de locuitori să fi avut în circa un deceniu un număr de peste 2 ori mai mare de negustori.

³⁴ S. Goldenberg, Orașul Cluj, important centru meșteșugăresc în secolul al XVI-lea, în Studii, 1953, 6, IV, p. 157.

oțel, ca și mari cantități de piei de iuft, de veveriță, safian și cordovan.³⁵ Este de presupus că, în desfacerea acestor mărfuri pe piața clujeană, ei erau adevărați angrosiști, care aprovizionau atît pe meșteșugarii mai mici din Cluj sau din alte orașe ardeleni ori din alte părți, cărora le puteau astfel impune prețurile lor. Cauza pentru care numai așa zișii negustori mari s-au aprovizionat pe piața Cracoviei cu metale, arme și piei scumpe pare a fi prețul ridicat al acestor mărfuri, care, ca atare, nu puteau fi achiziționate în mari cantități de negustorii „mici”.³⁶

Se impune acum să arătăm, pe scurt, felul cum își făceau negustorii clujeni afacerile pe piața Cracoviei. Regimul aplicat negustorilor clujeni pe piața Cracoviei la sfîrșitul sec. XVI era reglementat de dreptul de depozit (Stapelrecht, droit d'étape), potrivit căruia clujenii erau obligați să-și depună mărfurile în depozit și să le desfacă într-un timp determinat. Ne-ustorii clujeni, — ca toți străinii — trebuiau să-și vîndă mărfurile lor negustorilor localnici, care le exportau în alte părți sau le revindeau pe loc altor străini cu un anumit profit.³⁷

Dacă dreptul de depozit acordat Cracoviei și altor orașe limita libertatea de mișcare și tranzacțiile negustorilor clujeni veniți acolo cu mărfurile lor, și aprovizionarea lor cu mărfuri pe piața cracoviană pentru a le aduce în Transilvania era limitată. Ea nu se putea face oriunde, norme stricte reglementînd și această activitate. Negustorii clujeni se aprovizionau cu mărfuri din prăvăliile negustorilor cracovieni aflate în imensul palat din piața mare a orașului, așa numitul Sukiennice (Tuchlauben, Halle aux draps). Tot aici în mai multe încăperi se vindeau și postavurile (sukna), de unde și numele clădirii.³⁸ În anumite condițiuni, negustorii clujeni se puteau aproviziona cu mărfuri și direct de la casele sau din magaziile negustorilor cracovieni.³⁹

Se pune întrebarea: în ce perioade negustori clujeni vizitau piața Cracoviei și cît stătea obișnuit un negustor clujean la Cracovia pentru încheierea tranzacțiilor sale. Din registrele vamale ale Cracoviei rezultă că negustorii ardeleni, și deci și cei clujeni, sînt atestați la Cracovia în jurul datei ținerii celor 3 mari țîrguri anuale: al Sf. Ladislau (3—14 mai), al Sf. Vitus (11—17 iunie) și al Sf. Mihail (29. IX.—5. X.), deci mai ales în lunile de primăvară și toamnă, cînd prezența lor acolo trebuie pusă în legătură și cu aprovizionarea negustorilor pentru sărbătorile Paștelui și Crăciunului. Răspunsul la cea de a doua întrebare este mai greu de dat, deoarece nu dispunem de date care să precizeze, în afară de momentul

³⁵ Cf. Księgi cełne Krakowskie, passim.

³⁶ Pentru orientare dăm după Pelc și Rybarski unele prețuri din diferiți ani: plumbul la Cracovia în 1597 costa 1 centnar (65 kgr) 60 gr. (*I. Pelc*, Ceny w Krakowie w latach 1369—1600, Lwów 1935, p. 64, Anexa); piei de veveriță, 1 buc. în 1586, 10, 11 zloți; oțel (în Wieliczka și Bochnia în 1579) 90 gr. 1 centnar (= 65 kgr.); cositor, 1 centn. în 1577, 16 zloți (*R. Rybarski*, o. c., II, p. 287, 292—294).

³⁷ *St. Kutrzeba—Jan Ptaśnik*, Dzieje handlu i kupiectwa Krakowskiego, în: Rocznik Krakowski, XIV, Kraków, s. a., p. 13.

³⁸ *W. Luszczykiewicz*, Sukiennice Krakowskie, Kraków 1899, p. 7.

³⁹ *St. Kutrzeba—Jan Ptaśnik*, o. c., p. 38—39. Pentru amănunte vezi studiul nostru: Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne au XVIe siècle, în: Revue Roumaine d'Histoire, VIII, 1969, nr. 3, p. 624—625.

sosirii, și data plecării negustorilor clujeni la și din Cracovia. Doar într-un singur caz dispunem de astfel de date și anume: marele negustor clujean Mihail Luther a intrat prin vama Cracoviei la 16 martie 1597, a du cînd vin și mied din Transilvania; alte dovă transporturi de mied și miere l-au urneat în 26 și 28 martie. După ce și-a vîndut vinul, miedul și mierea, Mihail Luther a trimis spre Cluj la 29 martie felurite postavuri, pe care le va fi însoțit spre casă negustorul clujean Hanus Lipay, care și-a pus marfa împreună cu Luther în cele două care ale cărăușului Christof din Wierzala,⁴⁰ iar Mihail Luther a trecut din nou pe la vama în 3 aprilie cu diferite postavuri, pînzeturi, sîrmă de fier, piper, cuișoare etc.⁴¹ Prin urmare, Mihail Luther a stat la Cracovia în primăvara anului 1597 aproape 3 săptămîni.

În chip firesc se pune acum întrebarea: ce cumpărau negustorii clujeni pe piața Cracoviei și ce vindeau acolo. În ce privește mărfurile importate de negustorii clujeni de pe piața Cracoviei, trebuie ținut seamă de faptul că acum, la sfîrșitul sec. XVI, Cracovia în afară de mare centru al comerțului de tranziț a evoluat spre mare centru al comerțului de import-export.⁴² Ca atare, negustorii clujeni vor importa de aici atît mărfuri din alte țări tranzitate prin Cracovia, cît și produse indigene poloneze. Astfel, clujenii importau, de pe piața Cracoviei postavuri, pînzeturi și mătăsuri central- și vest-europene,⁴³ pălării slovace, piei diferite est-europene, îmbrăcăminte și încălțăminte, metale și obiecte de metal mai ales de proveniență polonă, mirodenii și fructe din Orient și Italia, pește de la Marea Baltică, chimicale, și vopsele, ață, perdele, dantele, hîrtie, sîrmă, cuie, sticlă, oglinzi etc. provenite fie din Polonia, fie din numeroase alte țări.⁴⁴ Din analiza registrelor vamale cracoviene se vede că orașul Cluj, la sfîrșitul sec. XVI, se aprovizionează prin intermediul Cracoviei de pe o arie comercială foarte întinsă, care, în afară de teritoriile de peste mări, cuprindea toate regiunile Europei. Negustorii clujeni au adus atunci pe piața Cracoviei piei de cerb, ceară, covoare (scoarțe), mied, miere, vin, seu topit. În raport cu importul Clujului de pe piața Cracoviei, care consta mai ales din produse manufacturate, el a exportat îndeosebi materii prime, urmînd în acest caz regula generală a țărilor de la răsărit de Elba, care trimit spre apus materii prime și importă produse manufacturate.⁴⁵

În ce privește locul ocupat de orașul Cluj, în raport cu celelalte orașe și țîrguri ardelene, în comerțul Cracoviei, totalizînd datele registrelor vămii din Cracovia, rezultă că negustorii din Cluj au plătit în 6 ani (1592–1595, 1597 și 1599) taxe vamale de 324 fl. 14 gr., ou circa 225 fl. mai mult decît Oradea, care în 5 ani (1593, 1595, 1597, 1599, 1600) a achitat 99 fl.

⁴⁰ WAP, Księgi celne, Mss. 2120 (1597), fol. 93, 96, 102 v, 104, 105 v.

⁴¹ Ibid., fol. 108–108 v.

⁴² Cf. *Jan Malecki*, *Studia nad rynkiem regionalnym Krakowa w XVI. wieku*, p. 20.

⁴³ Vezi pentru detalii lucrarea subsemnatului: *Din relațiile comerciale ale Transilvaniei cu Polonia la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Produse textile importate de clujeni de la Cracovia, în: Omagiu lui P. Constantinescu-Iași cu prilejul împlinirii a 70 de ani*, p. 289–294.

⁴⁴ Vezi *Jan Malecki*, *Handel zewnetrzny Krakowa w XVI. wieku*, p. 92–142.

⁴⁵ Pentru detalii privind importul și exportul Clujului de la și la Cracovia vezi lucrarea noastră în manuscris: *Schimbul de mărfuri între Cluj și Cracovia la sfîrșitul sec. al. XVI-lea*.

18 gr. 4 din., situându-se pe locul al II-lea, după Cluj.⁴⁶ Prin urmare, în cuantumul taxelor vamale de import și export cu care negustorii clujeni au contribuit la totalul încasărilor vămii din Cracovia în ultimul deceniu al sec. XVI se reflectă importanța relațiilor comerciale dintre Cluj și Cracovia în acel timp.

Pentru a termina considerațiunile noastre privitoare la negustorii clujeni pe piața Cracoviei, trebuie să precizăm că toate cele de mai sus s-au referit la cei veniți la Cracovia și înapoiți la Cluj cu mărfuri, după un interval mai lung sau mai scurt. Au fost însă și cazuri când unii clujeni s-au stabilit la Cracovia, devenind cetățeni ai orașului din Malopolska. Dar, dacă în sec. al XV-lea între emigranții din diverse părți ale Ungariei, veniți și stabiliți în Polonia, majoritatea o constituiau negustorii, în sec. XVI predomină meșteșugarii-negustori, mai ales aurarii ardeleni, care s-au bucurat de un mare renume în Polonia acelei vremi.

Cercetînd pentru perioada anilor 1555–1611 registrele orașului Cracovia, în care erau trecuți străinii care obțineau cetățenia (*ius civile, ius civitatis*) nu am aflat, din păcate, nume de negustori clujeni la sfîrșitul sec. XVI. Doar la începutul secolului următor, în 16 iulie 1603 este amintit în *Libri iuris civilis* aurarul clujean Andreas Karai, care va fi fost în același timp și negustor al produselor muncii sale. El nu și-a putut dovedi în fața sfatului orașului originea, deoarece din pricina războiului pierduse tot și abia putuse scăpa cu viața și venise la Cracovia cu soția și copii (*ob bella civilia transilvanensia aliquoties spoliatus, vix cum uxore et liberis... huc emigrasse*). Pentru atestarea identității lui au dat garanție aurarii cracovieni Samuel Piaskowski, Ștefan Peste și Benedict Kecskemeti, care, sub o amendă de 100 zloți de aur, s-au angajat că în interval de un an el va depune actul său de naștere, în caz contrar va pierde cetățenia.⁴⁷ Mai târziu, în 1625, aurarul clujean Ioan Tholmaczy a obținut și el dreptul de cetățean al Cracoviei.⁴⁸

În ce privește organizarea comerțului negustorilor clujeni cu Cracovia se poate afirma că el era în general o întreprindere individuală, fiind exercitat de un negustor cu ajutorul familiei sale.⁴⁹ Totuși, uneori registrele vamale consemnează unele întovărășiri de negustori clujeni, care aduc împreună la Cluj mărfurile cumpărate la Cracovia. Din registrele vamale cracoviene rezultă că în 1595, de pildă, negustorii Ștefan Lang, Petru Bek, Ștefan Kuzma, Ianusz Szabo, Hanus Vaiss, Ștefan din Cluj și Mihail Globlic s-au asociat și și-au transportat mărfurile împreună cu un cingur cărăuș, Povel Endzel.⁵⁰ În același an e amintit la vama Cracoviei negustorul clujean Toma Diac cum socio.⁵¹ O întovărășire cu ocazia îna-

⁴⁶ M. P. Dan, *Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne au XVIe siècle*, p. 622.

⁴⁷ WAP, Mss. 1423, *Libri iuris civilis* (1555–1611), fol. 600 v.–601 (p. 552–553), Andrei Karai era în Cracovia de prin 1586 (*Leonard Lepsz, Przemysł złotniczy w Polsce, Kraków 1929*, p. 153).

⁴⁸ St. Kutrzeba–J. Ptaśnik, o. c., p. 93 n. 3.

⁴⁹ Cf. pentru analogie comerțul ruso-lituan cu Polonia în sec. XVI (*A. Wawrzyńczyk, Studia z dziejów handlu Polski s Wielkim Księstwem Litewskim i Rosją w XVI. wieku, Warszawa 1956*, p. 103).

⁵⁰ WAP, Ks. celne, Mss. 2119 (1595), fol. 87 v.–88.

⁵¹ *Ibid.*, fol. 98 (20. III. 1595).

poierii la Cluj trebuie să fi făcut și Ianos Pakos cu Mihail Zygeth, și Mihail din Cluj cu Kadas Petru, toți din Cluj, cărora le-a transportat mărfurile la Cluj cărașul Ianusz.⁵² Cu unul și același vector (forman) și-au adus mărfurile acasă și negustorii clujeni Schmelczer Laurențiu și Hanus Smith.⁵³ În 1597 8 negustori clujeni și-au adus mărfurile toți laolaltă cu cărașul polon Mihail Kyelbaska din Złoty.⁵⁴ În registrele vamale cracoviene întâlnim și cazuri când și cărașii se întovărășesc pentru a putea face față multelor și neprevăzutele greutăți ce-i așteptau în lungul drumului. Așa, de exemplu, în 1599, e amintit cărașul Martin Kovács *s towarzyszami*⁵⁵ și toto atunci un altul, Martin Szyby *cum sociis*.⁵⁶

Toate aceste întovărășiri credem că aveau un caracter accidental și temporar, ținând cât dura călătoria de la Cracovia la Cluj și la sosirea în orașul ardelean desfăcându-se, fiecare negustor își lua marfa sa. Că aceste întovărășiri aveau un caracter accidental o dovedește și expresia întâlnită uneori în registrele vamale cracoviene: „włóży do kogo się trafficy“, adică: „încarcă (pune) la cine s-o nimeri“ sau „la cine va întâlni“. Prin urmare, în afară de asocierea între ei a negustorilor clujeni, era posibilă și asocierea unui negustor clujean cu unul dintr-un alt oraș ardelean, cu un orădean, de pildă, cum, de altfel, se și întâlnesc cazuri în registrele vamale cracoviene. O astfel de întovărășire cu totul întâmplătoare vor fi încheiat în 1597 negustorii clujeni Hegedus Mihai Diak și Boczi Ștefan, fiecare din ei declarând că-și va pune marfa „la cine s-o nimeri“.⁵⁷ Astfel de întovărășiri accidentale și temporare se cunosc și în Polonia, Lituania și Rusia în sec. XVI, uneori îmbrăcînd și ele, ca în cazul negustorilor clujeni, forma transportării în comun a mărfurilor sub conducerea unuia și aceluiași căraș.⁵⁸

Cauzele pentru care se înjghebau astfel de întovărășiri efemere trebuie căutate pe de o parte în penuria de bani lichizi în circulație — nu întâmplător se asociază negustorii mai mici — iar pe de altă parte în nevoia de a mări personalul pentru a face față greutăților ivite în calea negustorilor clujeni pe pămînt străin sau dificultăților și primejdiilor ce-i pîneau în lungile și grelele lor drumuri din Cracovia la Cluj (deteriorarea mijloacelor de transport, atacurile feudalilor, ale țilharilor la drumul mare, accidente etc.).

Tot în legătură cu organizarea comerțului se mai ridică o problemă. Alina Wawrzyńczyk în pomenita sa lucrare⁵⁹ afirmă că negustorii bogați angajau în activitatea lor comercială, mai ales cu ocazia călătoriilor de afaceri în țări străine, lucrători permanenți — slugi (slujitori), care acționau în interesul și în contul patronilor lor. Ea afirmă că acești „slujitori“ se recrutau din tîrgoveții mai puțin înstăriți, care de multe ori beneficiau de o mare autonomie, puțînd face comerț și pe cont propriu.

⁵² Ibid., fol. 105–106. În registru apare expresia: u thowarziszse.

⁵³ Ibid., fol. 220 v.

⁵⁴ WAP, Ks. cełne, Mss. 2120 (1597), fol. 69 v.—70.

⁵⁵ Ibid., Mss. 2121 (1599), fol. 49 v.

⁵⁶ Ibid., fol. 101 v.

⁵⁷ Ibid., Mss. 2120 (1597), fol. 208.

⁵⁸ A. Wawrzyńczyk, o. c., p. 103.

⁵⁹ O. c., p. 104.

În materialul nostru am întînit un singur caz, cînd este vorba de o slugă (slujitor) și anume în 1595 bogatul negustor clujean Gaspar Masswander a fost însoțit la Cracovia de un astfel de „slujitor“, care la înapoierea spre Cluj a declarat la vama Cracoviei următoarele mărfuri: 2 buc. pînză de Silezia, circa 40 coți postav de Moravia și 4 coți de postav Lunski.⁶⁰ Întru cît nu avem alte dovezi și întru cît chiar în cazul de față respectivul declară că duce marfa amintită *in usum proprium*, presupunem că aici e vorba de un simplu servitor al marelui negustor clujean și nu avem de a face cu un țigoveț mărunt care ar fi însoțit atunci la Cracovia pe bogatul negustor clujean și ar fi acționat în numele și la ordinele lui.

Legăturile negustorilor clujeni cu piața Cracoviei la sfîrșitul sec. XVI sînt importante și prin aceea că ridică și o serie de probleme de tehnică a comerțului și anume: problema capitalului comercial, a creditului, a prețurilor și a profitului comercial.

Comerțul exterior constituie un admirabil sector economic pentru formarea și dezvoltarea capitalului comercial. Fr. Engels, referindu-se tocmai la acest lucru, scria: „Capitalul comercial, cel puțin la început, putea să-și scoată profitul numai de la cumpărătorii străini ai produselor interne san de la cumpărătorii interni ai produselor externe.“⁶¹

Pe calea tranzațiilor în sfera comerțului exterior o serie de negustori clujeni au ajuns să realizeze mari capitaluri. Explicația fenomenului rezidă în aceea că — după cum ne arată K. Marx⁶² — „capitalul comercial devine imposibil dacă se schimbă echivalente, el neputînd deci să fie dedus decît din înșelarea bilaterală a producătorilor de mărfuri, care cumpără și care vînd, de către comerciantul parazitar, care se intercalează între ei“. Acest intermediar parazitar se conduce după legea schimbului neechivalent, care ar consta în a cumpăra ieftin pentru a vinde scump, cu scopul de a-și spori capitalul investit în mărfuri, de a realiza profitul comercial.⁶³ El cumpără, în general, sub valoare produsele interne provenite mai ales din sectorul agrar (vite, piei, ceară, vin, miere, mied etc.) și le vinde peste valoarea lor în străinătate și, în același timp, vinde la prețuri ridicate mărfurile străine aduse în țară.⁶⁴

În cazul negustorilor clujeni angajați în traficul comercial Cluj—Cracovia, la sfîrșitul sec. al XVI-lea, noi putem stabili la o serie de mărfuri importate diferența între prețul de achiziționare a lor pe piața Cracoviei și acela de desfacere a lor pe piața Clujului. Pentru a da doar cîteva exemple, să încercăm a stabili, acolo unde dispunem de date comparative — unele raporturi de prețuri la cîteva articole de import. Carasia, de pildă, o cumpărau negustorii clujeni, în 1598, pe piața Cracoviei la prețul mediu de 20 gr. 1 cot de Cracovia (= 54,94 cm), iar la Cluj în același an 1 cot ardelean (cca 60 cm) s-a vîndut cu 68 d.⁶⁵ Calculînd 1 fl. polon la cursul de 66 d. ung. și operînd reducerea unităților de măsură polone și ardene

⁶⁰ WAP, Ks. cełne, Mss. 2119 (1595), fol. 246—246 v.

⁶¹ Fr. Engels, *Adaos la Capitalul*, vol. III (Capitalul, III, Partea I-a, ed. 1956, p. 41).

⁶² K. Marx, *Capitalul*, I, ed. P. M. R. 1948, p. 173.

⁶³ B. F. Porșnev, *Studii de economie politică a feudalismului*, București 1957, p. 109.

⁶⁴ Cf. S. Goldenberg, *Kolozsvár kereskedelme a XVI-században*, în: Kelemen Lajos *Emlékkönyv*, Cluj—București 1957, p. 306; idem, *Clujul în sec. XVI*, București 1958, p. 338—339.

la centimetri, constatăm că în 1598 la Cluj 1 cot polon de carasie s-a vîndut cu 28,29 gr. poloni, deci cu o diferență de 8,29 gr. în plus la cot, care intra în buzunarul negustorului clujean. Prin urmare, carasia cumpărată pe piața Cracoviei era la Cluj cu 41 % mai scumpă decît în Polonia.

Un alt articol de import, orezul, se vindea în 1599 la Cracovia cu 104 gr. 1 kameń (= 13 kgr), iar la Cluj în 1600 cu 16 d. 1 font (636 gr.).⁶⁶ Calculule noastre arată că 1 font polon (576 gr.) costa la Cracovia 4,60 gr., iar un font ardelean (636 gr.) costa la Cluj, 7,3 gr. pol. sau 1 font polon (576 gr.) costa la Cluj 5,76 gr. pol., deci cu 1,16 gr. mai scump (= 25 %). Piperul s-a vîndut la Cracovia în 1596 cu 24 gr. 1 font polonez (576 gr.), iar la Cluj în același an cu 65 d. 1 font ardelean (636 gr.),⁶⁷ deci la Cluj în 1596 1 font polon costa 26,75 gr. pol., sau cu 2,75 gr. mai scump decît la Cracovia, oducînd negustorului clujean un cîștig de 11,45 %.

Din exemplul a citorva mărfuri rezultă clar posibilitățile de cîștig ale negustorilor clujeni. Evident, că aceste cîștiguri nu reprezintă profitul comercial propriu zis, deoarece din ele ar trebui să scădem cheltuielile de transport, taxele vamale,⁶⁸ alte diverse taxe și dări etc., care în cea mai mare parte ne sînt necunoscute, pentru a afla profitul real. Dar și în aceste condițiuni, chiar dacă nu putem urmări procesul acumulării capitalului comercial în mîinile negustorilor clujeni, putem totuși presupune că ei au realizat din afacerile lor comerciale mari profituri, căci altfel nu ne-am putea explica marile averi realizate de negustorii clujeni Petru Eppel, Razmani, Sebastian Mûnich (Barat), Mihail Bodony, Mihail Luther, unii din ei întreținînd relații comerciale și cu Cracovia și dispunînd cu toții de mari capitaluri lichide, putînd investi în operațiuni comerciale de import și export mii de florini. Tocmai acești mari negustori erau cei care — ca, de pildă, Mihail Luther — puteau investi bani și în produse (materii prime, alimente) indigene pe care le duceau pe piața Cracoviei, de unde aduceau la Cluj produsele atelierelor și manufacturilor apusene și central-europene. Prin aceste operații de export—import, prin cumpărarea sun valoare a unor produse ardeleni și vînzarea lor cu mari cîștiguri brute pe piața Cracoviei, apoi prin investirea în total sau în parte a profitului realizat în produse manufacturate și desfacerea acestora la prețuri ridicate pe piața clujeană, Mihail Luther a realizat în scurt timp — e drept cu oarecare încetinire în rotația capitalului — de 2 ori ciclul capitalului B—M—B,⁶⁸ obținînd profitul comercial și la export și la import. Fără să

⁶⁵ Vezi *I. Pelc*, o. c., tabelele de prețuri; *S. Goldenberg*, Clujul în sec. XVI, p. 361 (tabelul nr. 3); *M. Dan*, Din relațiile comerciale ale Transilvaniei cu Polonia la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Produse textile importate de clujeni de la Cracovia, p. 293.

⁶⁶ Ibid.

⁶⁷ La vama Cracoviei taxa se încasa *ad valorem*, după o anumită scală, variabilă în funcție de cantitățile și sorturile mărfurilor. Postavurile și unele chimicale (alaun) se impuneau potrivit unui tarif special. Din registrele cracoviene nu putem afla cît se plătea pe fiecare articol și pe unitate, așa cum se poate calcula după registrul de tricesimă al Clujului. Pentru vămile polone vezi, între altele, *R. Rybarski*, o. c., I, p. 295—301, și *Adolf Pawiński*, Skarbowość w Polsce a jej dzieje za Stefana Batorego, Warszawa 1881 (Źródła dziejowe, XIII). Diversele reglementări vamale polone din a doua jumătate a sec. XVI în Volumina legum, t. II (1550—1609). Prawa, Konstytucyje y przywileje Królestwa Polskiego y Wielkiego Księstwa Litewskiego, Warszawa 1733.

⁶⁸ Cf. *K. Marx*, Capitalul, I, ed. cit., p. 161, 163; *B. F. Porșnev*, o. c., p. 112—113.

cunoaştem profitul realizat de el din vânzarea produselor ardeleni pe piaţa Cracoviei, putem presupune că el a fost important, căci în caz contrar, decît să vîndă sub preţ, el s-ar fi putut înapoia cu marfa şi ar fi desfăcut-o în altă parte, de pildă în Slovacia. Or, registrele vamale cracoviene nu amintesc de aşa ceva, cum pomenesc, de exemplu, de negustorul veneţian Giovanni Andrea Recordati, care, în 4 iulie 1597 a trecut înapoi prin vama Cracoviei cu marfa (coloniale, medicinale) pe care n-a putut-o vinde acolo, de bună seamă nu pentru că n-ar fi găsit cumpărători, ci probabil pentru că nu i-a convenit preţul ce i s-a oferit.⁶⁹

Prin acest mecanism s-au născut marile capitaluri ale negustorilor bogaţi din Cluj la sfîrşitul sec. XVI, capitaluri ce reprezentau uneori preţul a circa 1200 boi, valoarea a 10—20 de case mai modeste, preţul a cîtorva moşii mai mici sau cîştigul pe aproape 10 ani a 20 zilei plătiţi cu 8 dinari pe zi.⁷⁰

De problema capitalului comercial se leagă problema creditului. Intr-adevăr, frecvenţa cu care întînim în actele vremii cazuri cînd negustori ardeleni din diferite oraşe erau obligaţi să contracteze datorii cu prilejul achiziţionării de mărfuri sau al achitării taxelor vamale în străinătate, dovedeşte că pentru mulţi negustori din oraşele şi tîrgurile ardeleni se poate vorbi de o realtivă penurie de semne monetare în circulaţie. În acest caz negustorii străini sau autohtoni mai bogaţi erau obligaţi să acorde credit fie în bani, fie în mărfuri, celor cu care încheiau tranzacţii comerciale şi care, pe această cale, deveneau debitorii lor.⁷¹

Negustorii clujeni care vizitau piaţa Cracoviei trebuie să fi dus cu ei bani pentru a putea achiziţiona mărfuri acolo, ca şi în cazul negustorilor clujeni care mergeau la Viena.⁷²

În cazul cînd negustorii clujeni vor fi avut la Cracovia nevoie de bani, ei se vor împrumutat fie de la marii cămătari evrei,⁷³ fie de la negustorii sau bancherii locali, cum a făcut, de pildă, în 1551 intendentul cracovian al lui Petru Haller, Ioan Arelt.⁷⁴ În ce priveşte diferitele forme de recunoaştere a obligaţiei contractuale, nu întîlnim în materialul nostru decît *fideiussio* sau garanţia. Un astfel de caz de garanţie depusă de negustorii cracoviei pentru cei clujeni veniţi pe piaţa Cracoviei este cel al negustorului clujean Mihail Luther care în 11 decembrie 1597 a trimis spre Cluj, prin vama Cracoviei, o serie de mărfuri, ca postav silezian de Görlitz, postav fainlundiş, piei de iuft, sulf etc. şi neputînd achita taxele vamale de 6 fl. 22 gr. pol. a chezăşuit pentru el negustorul cracovia cu care stătea în relaţii de comerţ, Melchior Tylis (cavit de solvendo Malcher

⁶⁹ WAP, Ks. celne, Mss. 2120 (1597), fol. 189 v. G. A. Recordati a declarat: towar swoj nazad ktorego tu nyesprzedal.

⁷⁰ S. Goldenberg, Kolozsvár Kereskedelme a XVI. században, p. 307, şi idem, Clujul în sec. XVI, p. 278—279.

⁷¹ De o lipsă a semnelor băneşti în circulaţia comercială vorbeşte şi Alina Wawrzyńczyk, o. c., p. 112, în legătură cu afacerile comerciale dintre Polonia pe de o parte şi Lituania şi Rusia, pe de altă parte, în sec. XVI.

⁷² Cf. S. Goldenberg, Kolozsvár kereskedelme a XVI. században, p. 303.

⁷³ Cf. Ignacy Schiper, Dzieje handlu żydowskiego na ziemiach polskich, Warszawa 1937, p. 113.

⁷⁴ Cf. S. Goldenberg, Hallerii, un capital din istoria comerţului şi a capitalului comercial din Transilvania în sec. XVI, în: Studii, XI, 1958, nr. 5, p. 100.

Tylis),⁷⁵ Peste 2 zile, în 13. XII. 1597, Melchior Tylis, garantul (fideiussor) a achitat datoria lui Mihail Luther (*debitum creditum*),⁷⁶ drept care s-a făcut convenită înregistrare atît la rubrica zilei de 13. XII., cît și, marginal, în dreptul zilei de 11. XII.: sol(vit) 13 decembris fl. 6 gr. 22.

Astfel de cazuri de garanție depusă de negustorii cracovieni pentru cei clujeni, dovedesc că relațiile comerciale dintre ei erau foarte strînse și bazate pe o încredere mutuală. Garantul răspundea cu toată averea sa mobilă și imobilă pentru achitarea datoriei, putînd fi arestat și el și debitorul și confiscate lucrurile lor în caz de neachitare a obligației contractate și garantate.⁷⁷

Incheiere. Aruncînd o privire asupra celor de mai sus, constatăm că la sfîrșitul sec. al XVI-lea între Cluj și Cracovia au existat relații comerciale relativ dezvoltate. Negustorii clujeni au fost atunci pe piața Cracoviei și au adus la Cluj mărfuri provenite din întreaga Europă și chiar din ținuturile de peste mări, ceea ce dovedește o extraordinar de întinsă arie de aprovizionare pentru Clujul de la sfîrșitul sec. al XVI-lea. Prezența negustorilor din Cluj la Cracovia dovedește caracterul direct, nemișlocit al relațiilor comerciale dintre cele două orașe. Acest comerț a fost în cea mai mare parte un comerț de tranzit, sorturile și conținuturile de mărfuri poloneze exportate din Cracovia la Cluj fiind în general reduse, ca și produsele ardelenene exportate din Cluj la Cracovia. Sub acest raport balanța comercială a Clujului, în comerțul său cu Cracovia, se dovedește a fi fost pasivă.

Din registrele vamale ale Cracoviei se vede că și acum au continuat să vină, ca și în trecut, produse scumpe, de calitate, din Europa apuseană ori sudică sau din alte părți (postavuri, pînzeturi, mătăsuri, tafta, danteluri, mirodenii, blănuri etc.) — ceea ce reflectă pînă la un punct o anumită politică de clasă. Dar la sfîrșitul sec. al XVI-lea, revoluția prețurilor și o serie de fenomene politice din Europa de apus (Țările de Jos) au dus la o transformare substanțială în conținutul importului clujean de pe piața Cracoviei, tot mai mult predominînd produsele central-europene, în general mai ieftine, dar de mult ori și de mai slabă calitate.

În ce privește legăturile comerciale ale orașelor ardelenene cu Cracovia, Clujul se situează pe primul loc, dar în ansamblul comerțului exterior al Clujului greutatea specifică a comerțului cracoviano-clujean este de ordinul II, după legăturile comerciale ale Clujului cu marele centru de tranzit al Austriei, Viena. Cu toate acestea el își va fi dat totuși o anumită contribuție la constituirea și acumularea capitalurilor comerciale în mîinile cîtorva din cele mai bogate familii de negustorii clujeni atestate la sfîrșitul sec. al XVI-lea și în registrele vamale cracoviene. În plus, cum o dovedesc aceleași registre, de legăturile comerciale ale Clujului cu Cracovia pare că au profitat și regiunile străbătute de negustorii clujeni pe drumul lor de întoarcere din Malopolska în Transilvania.⁷⁸ Ba mai mult — cum rezultă din cercetările mai noi⁷⁹ — și în cazul Clujului, ca și în al altor orașe

⁷⁵ WAP, Ks. cełne, Mss. 2120 (1597), fol. 311 v.

⁷⁶ Ibid., fol. 314 v.

⁷⁷ Vezi pentru amănunte, *M. P. Dan*, Le commerce de la Transylvanie avec la Pologne au XVIe siècle, p. 631—632.

⁷⁸ Cf. în acest sens WAP, Ks. cełne, Mss. 2121 (1599), fol. 18 și fol. 67.

ardelene produsele apusene, ori central-europene au fost mijlocite de negustorii ardeleni și pieței din Moldova și Țara Românească și — poate — și celei balcanice. In această perspectivă relațiile comerciale dintre Cluj și Cracovia la sfîrșitul sec. al XVI-lea depășesc limitele strîmte ale legăturilor dintre două orașe și se încadrează într-o zonă comercială mult mai largă.

ZUSAMMENFASSUNG

KLAUSENBURGER KAUFLEUTE AUF DEM KRAKAUER MARKT AM ENDE DES XVI. JHS.

Zwischen Klausenburg (Cluj) und Krakau gab es direkte Handelsbeziehungen. Zahlreiche Kaufleute aus Siebenbürgen besuchten am Ende des XVI. Jhs. den krakauer Markt, wo sie verschiedene in ihrem Lande hergestellte Waren absetzten oder von welchem sie polnische Erzeugnisse mitbrachten. Wie aus Zoll-Registern (Księgi celine) aus Krakau hervorgeht, wurde der krakauer Markt in 6 Jahren (1592–1595), (1597–1599) von 61 klausenburger Kaufleuten und Handwerkern besucht.

Die Waren der klausenburger Kaufleute wurden aufgrund des sogenannten „Stapelrechts“ zuerst in die Lagerstätten gebracht, von wo sie dann in einer von der krakauer Kaufleuten festgesetzte Frist verkauft werden mussten.

Am häufigsten sind die Kaufleute aus Klausenburg zur Zeit der drei grossen Jahrmärkte hier angetroffen: am St. Ladislau (3.–14. Mai), St. Vitus (11.–17. Juni), St. Michael (29. September–5. Oktober) und weilten hier bei dieser Gelegenheit 1–3 Wochen.

Sie führten aus Polen und andern Ländern Wollstoffe, Tuchware, mittel- oder westeuropäische Seiden, Kleidungsstücke, Schuhwerk, Metallwaren vor allem aus Polen, Spezerein und Südfrüchte aus dem Orient und Italien, Fische von der Ost-See, Chemikalien und Farbstoffe, Garn und Spitzen, Spiegel, Papier u. s. w., ein. Daraus geht hervor, dass am Ende des XVI. Jhs. über Krakau nicht nur polnische Erzeugnisse, sondern auch Waren aus andern Gegenden nach Klausenburg gelangt sind.

Aus den Archivquellen der Stadt Krakau geht noch hervor, dass in der zweiten Hälfte des XVI. Jhs. einige Kaufleute und Handwerker aus Klausenburg sich hier niederliessen, indem sie die Staatsbürgerschaft erhielten.

Weiterhin behandelt der Verfasser eine Menge von organisatorischen und technischen Fragen über den Handel zwischen den beiden Städten wie: Warentransport, Handelsgenossenschaften, Kapital und Handels-Kredit, Preise und Profit. Endlich stellt der Verfasser fest, dass die aus Krakau nach Klausenburg eingeführten Waren, ihrerseits in die Moldau, Walachei und vielleicht auch in die Balkanländer weiterverkauft wurden.

⁷⁹ *Fr. Kavka*, o. c., p. 148, 154; *R. Manolescu*, Le rôle commercial de la ville de Brașov dans le sud-est de l'Europe au XVIe siècle, in: *Nouvelles études d'histoire*, vol. II, 1960, p. 208 și 212.

